

СТАРАДРУКІ НА ЗАМЕЖНЫХ МОВАХ

Апісанне старадрукаў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з правіламі ўніверсальнага фармату BELMARC, правіламі бібліяграфічнага апісання ДАСТ 7.1–2003 «Бібліяграфічны запіс. Бібліяграфічнае апісанне», «Правіламі составления библиографического описания старопечатных изданий» (Масква, 2003), рэкамендацыямі па прымяненні асобных палажэнняў ДАСТ 7.1–2003 «Бібліяграфічны запіс. Бібліяграфічнае апісанне», прынятымі навукова-метадычным саветам па бібліяграфічнай дзейнасці НББ, у прыватнасці, рэкамендацыямі па прымяненню скарачэнняў у бібліяграфічных запісах. Быў распрацаваны спіс стандартных скарачэнняў, прынятых у НББ, які зараз выкарыстоўваецца пры бібліяграфічным апісанні.

Пры каталагізацыі старадрукаў для падачы даных аб дакуменце ў цэлым выкарыстоўваюцца палі, звычайныя для бібліяграфічнага запісу на кнігу, у тым ліку і рэдкую. Так як палі могуць паўтарацца ў адным запісе, фармат BELMARC дае магчымасць апісання ў адным БЗ некалькіх канкрэтных экзэмпляраў выдання з дакладнай ідэнтыфікацыяй кожнага экзэмпляра пры дапамозе падполя \$5. Гэта падполе ўтрымлівае назву арганізацыі (уладальніка экзэмпляра), праз двукроп'е ставіцца шыфр. Тым самым фармат дазваляе ў адным запісе звесці разам інфармацыю аб усіх экзэмплярах дакумента ў межах адной арганізацыі з дакладнай ідэнтыфікацыяй кожнага з іх. Але калі старадрук прадстаўлены ў некалькіх экзэмплярах, якія маюць шмат асаблівасцей, што вядзе да ўтварэння большай колькасці паўторных палёў 3-га блока (поле 307 прымяняецца для дакумента ў цэлым, 316, 317), то на погляд каталагізатара ўтвараецца дадатковая БЗ на асобны экзэмпляр ці экзэмпляры.

1-шы блок – блок кадзіраванай інфармацыі

Характэрным менавіта для старадрукаў з'яўляецца запаўненне палёў кадзіраваных даных: поле 140 – старадрукаваныя матэрыялы – агульныя характарыстыкі і поле 141 – спецыфічныя характарыстыкі экзэмпляра.

Пасля запаўнення даных запіс выглядае наступным чынам:

140##\$afl#y#ekc#yyyb|0001

141##\$abfga0dd \$5BY-NM0000:094/18579

Калі БЗ ўтрымлівае інфармацыю аб двух і болей экзэмплярах, то поле 141 кадзіраваных даных паўтараецца. У кожным падполі \$5 ставіцца шыфр канкрэтнага экзэмпляра.

2-гі блок – блок апісальнай інфармацыі

У старадруках тыпаграфія і выдавецтва, як правіла, выступаюць у адной асобе, таму ў полі 210 – публікацыя, распаўсюджванне – запаўняецца падполем \$c.

210##\$aW Wilnie \$cw Drukarni Akademickiey

Апісанне вядзеца на ўзроўні ідэальнага выдання, асаблівасці ж кожнага экзэмпляра адлюстроўваюцца ў розных палях 3-га блока заўваг. Фізічная характарыстыка выдання таксама павінна даць уяўленне аб поўным «ідэальным» экзэмпляры. Гэтыя звесткі прыводзяцца ў полі 215 (фізічная характарыстыка).

3-ці блок – блок заўваг

Звесткі аб дэфектнасці канкрэтнага экзэмпляра (старонкі, што адсутнічаюць) адлюстроўваюцца ў полі заўваг (поле 316 – асаблівасці экзэмпляра). У полі 307 – заўвагі, якія адносяцца да фізічнага апісання дакумента ў цэлым – прыводзяцца звесткі аб сінгатуры, асаблівасцях нумарацыі старонак і размяшчэнні тэксту, памылках у пагінацыі (выдавецкіх памылках), арганізацыі тэксту (кустыды), тэхніцы ілюстрацый і кніжнай арнаментыкі, асаблівасцях шрыфту, размяшчэнні тэксту і г. д. Як правіла, такіх заўваг шмат пры апісанні старадрукаў, таму гэта поле паўтараецца столькі разоў, колькі патрабуецца прывесці заўваг (пры гэтым дапушчальна аб'яднаць некалькі заўваг у адну). Калі трэба вызначыць нейкія характарыстыкі дакумента, для якіх не прадугледжаны асаблівыя палі заўваг, запаўняецца поле 300 \$a – агульныя заўвагі. Напрыклад, калі экзэмпляр дэфектны, адсутнічае тытульны ліст, то ўказваецца, што апісанне складзена па бібліяграфіі і г. д.

300##\$aАпісанне складзена па бібліяграфіі

307##\$aСінгатуры літарныя: А(8)-О(8)

307##\$aКустоды

307##\$aТэкст у два слупкі

307##\$aПамылка друку калонлічбы: 1-125, 129, 127-289

307##\$aДрукаваныя маргіналіі

307##\$aГравіраваныя ініцыялы, застаўкі, канцоўкі

316##\$aДэфектны экзэмпляр: адсутнічаюць старонкі 11-14 \$5BY-
NM0000:094/3713

6-ты блок – блок вызначэння тэматыкі

Палі 600–620 прадугледжваюць абавязковы аўтарытэтны кантроль.

Большасць старадрукаў уяўляюць цікавасць у плане ўзораў вызначанага інтэлектуальнага ці літаратурнага жанру. Для адлюстравання жанру акрамя пераліку кодаў у прыведзеным вышэй полі 140 \$a паз. 17–18, выкарыстоўваецца поле 608 – форма (від), жанр, фізічныя характарыстыкі дакумента. Поле 608 шырока выкарыстоўваецца для адлюстравання фізічных характарыстык старадрукаваных дакументаў, якія з'яўляюцца часта самастойным прадметам даследавання. Гэта тычыцца асаблівасцей пераплёту (матэрыялу), розных правененцый – экслібрысаў, пячатак, уладальніцкіх запісаў, аўтографаў. Для іх структура поля аналагічная структуры прадметных рубрык, таму што акрамя агульнага загалоўка запаўняюцца падпалі, што

ўтрымліваюць тэматычныя, геаграфічныя, храналагічныя падрубкі. Напрыклад, «Пераплёт – Цісненне арнаментальнае – Цісненне залатое» (ужыты тэматычныя падрубкі) ці «Пераплёт 19СТ» (храналагічная падрубка). Ужыванне падрубак дазваляе ствараць дастаткова дакладныя пошукавыя запысы праз адзін тэрмін, мінаючы спалучэнне некалькіх тэрмінаў. Гэтыя ж пошукавыя магчымасці забяспечваюцца кодамі ў полі 141.

141##\$abc a0dd \$cc \$e d \$BY-NM0000:094/364K
2001#\$aSermones quadragesimales de poenitentia \$fRoberti de Liteo
317##\$aНа адвароце верхняга вечка, [134] і [302] лістах бібліятэчныя
паметы; на 1 лісце надпіс чарнілам: F.F. Gaesaransius(?) \$5BY-
NM0000:094/364K
608##\$3BY-NLB-ar2508687 \$aПераплёт \$z15 БЕК \$2BYGNR
608##\$3BY-NLB-ar2491241 \$aМатэрыял переплета \$xКожа \$xDоски
\$xТиснение слепое \$2BYGNR

608##\$3BY-NLB-ar2458822 \$aМатэрыял переплета \$xКожа \$xКартон
\$2BYGNR
608##\$3BY-NLB-ar2458935 \$aПераплёт \$z18 БЕК \$2BYGNR
608##\$3BY-NLB-ar2491251 \$aПераплёт \$xОбрез крашeный \$xОбрез
крапчатый \$2BYGNR
608##\$3BY-NLB-ar2458860 \$aПераплёт \$xТиснение орнаментальное
\$xТиснение золотое \$2BYGNR
608##\$3BY-NLB-ar2508680 \$aВладельческая запись \$z19 БЕК ПЕРВАЯ
ТРЕТЬ \$2BYGNR

Важнай кропкай доступу для старадрукаваных выданняў з’яўляецца найменне месца публікацыі. Паколькі многія месцы публікацыі, указаныя ў гэтых дакументах і прыведзеныя ў вобласці выхадных даных (у полі 210), памянjalі сваю назву, то для забяспечвання адназначнага пошуку неабходна стандартызацыя наймення месца публікацыі. З гэтай мэтай у фармаце выкарыстоўваецца поле 620, якому адпавядае поле 260 BELMARC/AUTHORITIES. У загаловак поля 260 уведзена сучаснае найменне месца выдання, а ўсе яго варыянты змешчаны ў блоку 4XX аўтарытэтнага запісу. Поле 620 са стандартным найменнем ставіцца аўтаматычна.

620##\$3BY-NLB-ar1728423 \$dСупрасль \$2 BY-AUTH

Прыналежнасць дакумента да якой-небудзь калекцыі рэалізуецца ў фармаце BELMARC праз нацыянальнае поле 690 – лакальныя рубрыкатар бібліятэкі. Для старадрукаваных дакументаў калекцыі могуць фарміравацца па розных прыметах. Гэта можа быць калекцыя кніг, якая належала адной асобе (напрыклад, «Бібліятэка Карскага»), грамадскай бібліятэцы (напрыклад, «Руская Тургенеўская бібліятэка»), цэламу роду (напрыклад, «Radziviliana»), ці

калекцыя дакументаў, што выдаваліся ў пэўны перыяд часу (напрыклад «Палеаграфы з фонду Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі»). У полі 690 запаўняецца падполе \$a – набіраецца назва калекцыі, у падполе \$2 (код сістэмы) са спісу, які прапанована, выбіраецца суадносная назва калекцыі. Код калекцыі, што абазначае лакальную класіфікацыю, якая ўжываецца, ставіцца аўтаматычна. Напрыклад, для калекцый НДА кнігазнаўства ставіцца адзіны код калекцыі – «KOLREDKN», а кожная калекцыя электроннай бібліятэкі мае свой суадносны код: «Radziviliana» – «radzivil», «Скориніана» – «skaruna» і г. д. Абавязкова запаўняецца падполе \$9 – код бібліятэкі BY-NM0000. Код павінен уводзіцца ў адпаведнасці са стандартам «International Standard Identifier for Libraries and Related Organisations» (ISIL), ISO 15511 («Міжнародны стандартны ідэнтыфікатар для бібліятэк і іншых звязаных арганізацый»).

690##\$aRadziviliana \$2radzivil \$9BY-NM0000
690##\$aПалоніка \$2KOLREDKN \$9BY-NM0000
690##\$aБеларускія выданні XVI–XVIII стагоддзя лацінскім шрыфтам
\$2KOLREDKN \$9BY-NM0000
690##\$aКніга Беларусі XVI–XVIII стагоддзяў \$2knbel \$9BY-NM0000

7-мы блок – блок інтэлектуальнай адказнасці

Палі блока 7 – 700 і 710 – пярвічная інтэлектуальная адказнасць – прадугледжваюць абавязковы аўтарытэтны кантроль. Акрамя агульнапрынятых кропак доступу на аўтараў пры каталагізацыі старадрукаў неабходна ствараць кропкі доступу на ўсіх асоб, якія ўдзельнічалі ў стварэнні твора ці паходжанні экзэмпляра (тыпографаў, выдаўцоў, былых уладальнікаў, аўтараў ці аб’ектаў прысвячэння і г. д.). Для гэтага выкарыстоўваюцца дадатковыя палі блока 7XX, у якіх метка поля ўказвае на ступень адказнасці асобы ці арганізацыі ва ўтварэнні ці ў гісторыі дакумента, які каталагізуецца, – гэта палі 701 і 711 – альтэрнатыўная адказнасць, 702 і 712 – паўторная адказнасць. Для вызначэння канкрэтнага характару гэтага ўдзелу вызначана кадзіраванае падполе \$4, дзе неабходна запоўніць код адносінаў асобы, указанай у полі. З прадстаўленага спісу выбіраецца суадноснае дачыненне і код ставіцца аўтаматычна.

700#1\$3BY-NLB-ar1973085 \$aChróścikowski \$bS. \$gSamuel \$f1730–1799
702#1\$aCzartoryski \$bA. \$gAugust \$4280
702#1\$aButkiewicz \$bA. \$4390
71202\$aВитебский иезуитский коллегиум \$4390

У фармаце BELMARC рэалізавана магчымасць шматузроўневага апісання шматтомных выданняў, што дазваляе рэгістраваць усе асаблівасці кожнага тома, а таксама яго экзэмплярныя характарыстыкі ў асобным запісе. Пры гэтым фарміруецца асобны запіс на шматтомнае выданне ў цэлым (так званы запіс вышэйшага ўзроўню), дзе ўказваецца колькасць тамоў, якія ўваходзяць у групу

выдання, дата выдання. Ад бібліяграфічных запісаў на тамы выдання (так званыя запісы ніжэйшага ўзроўню), ствараюцца вертыкальныя сувязі, якія ўзыходзяць, да запісу на шматтомнае выданне ў цэлым, пры дапамозе поля сувязі 461 – узровень набору.

Запіс вышэйшага ўзроўню:

2001#*\$a*Heraldyka czyli opisanie herbow *\$e*[y 5 т.] *\$f*przez Woyciecha Wincentego

210##*\$a*W Warszawie *\$c*w Drukarni Piotra Zawadskiego *\$d*1792–1798

Запіс на том:

2000#*\$a*T. 3

461#0*\$1001*BY-NLB-br0000691505 *\$12000#**\$v*T. 3

Фармат BELMARC праз пастраенне сувязей паміж бібліяграфічнымі запісамі з дапамогай тэхнікі ўбудавааных палёў дае магчымасць апісання ўладальніцкіх канвалютаў, характэрных для калекцый рэдкіх кніг і старадрукаў. На кожны алігат (дакумент у складзе канвалюта) утвараецца асобны бібліяграфічны запіс. Сувязі паміж запісамі фіксуюцца з дапамогай палёў 481 – «Таксама ў гэтым пераплёце...» і 482 – «Прыплецена да...». Запіс, што ўтрымлівае апісанне першага алігата, пры дапамозе поля 481 звязваецца з запісамі астатніх алігатаў, уключаных у канвалют. Гэта поле паўтараецца ў запісе столькі разоў, колькі іншых алігатаў прыплецена да першага. Запісы, сфарміраваныя на астатнія алігаты, уключаныя ў канвалют, павінны мець у сваім складзе поле 482, у якім устанаўліваецца сувязь з першым дакументам канвалюта. Поле 482 у запісе паўтараецца толькі ў тым выпадку, калі экзэмпляры дакумента, апісанага ў запісе, уключаны ў розныя канвалюты. Палі 481 і 482 утрымліваюць убудаванае поле 001, якое мае ідэнтыфікатар запісу, з якім устанаўліваецца сувязь.

Запіс на першы алігат канвалюта:

311##*\$a*Канвалют. Таксама ў гэтым пераплёце: Družbicki, A. K. Praxes liturgicae. Cracoviae : Typis Nikolai Alexandri Schedel S. R. M., 1707

481#0*\$1001*BY-NLB-br0000394178 *\$12001#**\$a*Praxes liturgicae *\$f*Gasparus Družbicki *\$1210##**\$a*Cracoviae *\$c*Typis Nikolai Alexandri Schedel S. R. M. *\$d*1707 *\$1215##**\$a*[2], 85, [1] с. *\$d*12° (12 см)

Запіс на наступны алігат канвалюта:

311##*\$a*Алігат. Прыплецены да: Družbicki, A. K. Liturgicae observationes. Sandomiriae [Sandomierz] : Collegio Sandomiriensi, 1717

482#0\$1001BY-NLB-br0000394170 \$12001#\$aLiturgicae observationes \$fR.
P. Gasparis Druzicki **\$1210##\$aSandomiriae [Sandomierz] \$cCollegio**
Sandomiriensi S. I. **\$d1717 \$1215##\$a[14], 130 с. \$d12° (12 см)**

Да алігата, які з'яўляецца першым, дадаецца запіс на экзэмпляр гэтага канвалюта.

Калі выданне ёсць як у выглядзе самастойных экзэмпляраў, так і ў выглядзе алігатаў, то на самастойныя экзэмпляры робіцца адзіны асобны БЗ.

Калі алігаты канвалюта з'яўляюцца тамамі аднаго шматтомнага выдання, то ў запісе на кожны алігат неабходна таксама ўстанавіць сувязь з адзіным запісам на агульную частку гэтага шматтомніка. Паэтапна стварэнне запісу выглядае наступным чынам. Спачатку ствараецца запіс вышэйшага ўзроўню, потым ствараецца БЗ на кожны том. Ажыццяўляецца сувязь запісу вышэйшага і ніжэй вышэйшага ўзроўню праз поле 461 – узровень набору. Потым ажыццяўляецца сувязь паміж першым алігатом і наступным праз поле 482, убудоўваецца поле 481. Каб не выходзілі канстанты «Таксама ў гэтым пераплёце...» (поле 481) і «Прыплецена да...» (поле 481), у палях ставіцца індывідуальны ідэнтыфікатар 0 (заўвага не будзе створана). Запаўняецца поле 311 – заўвага, якая адносіцца да палёў сувязі, дзе запаўняецца: «Канвалют. Таксама ў гэтым пераплёце...» і пералічваюцца алігаты, што ўваходзяць у склад канвалюта, ці: «Алігат. Прыплецены да...» і ўказваецца першы алігат канвалюта.

Запіс на шматтомнік у цэлым:

2001#\$aGeometria dla szkół narodowych \$e[y 2 ч.] \$f[S. L'Huilier \$gprzez J. X. Gawrońskiego na polski język z francuskiego przełożone]

Запіс на том, які адначасова з'яўляецца першым алігатом канвалюта:

311##\$aКанвалют. Таксама ў гэтым пераплёце: L'Huilier, S. Geometria dla szkół narodowych. Część 2. W Warszawie : w Drukarni Nadwornej J. K. Mci, 1781.

461#0\$1001BY-NLB-br0000382505 \$12000#\$vCzęść 1

481#0\$1001BY-NLB-br0000382786 \$12000#\$aCzęść 2 \$1210##\$d1781
\$1215##\$a[6], 245 с., 6 л. табл.

Запіс на том, які адначасова з'яўляецца наступным алігатом канвалюта:

311##\$aАлігат. Прыплецены да: L'Huilier, S. Geometria dla szkół narodowych. Część 1. W Wilnie : w Drukarni Akademickiej, 1796

461#0\$1001BY-NLB-br0000382619 \$12000#\$vCzęść 2

482#0\$1001BY-NLB-br0000382620 \$12000#\$aCzęść 1 \$1210##\$d1796
\$1215##\$a[2], 318, [8] с., [11] л. табл.

Якасць каталагізацыі старадрукаваных дакументаў вызначаецца спалучэннем сродкаў і магчымасцей апісання з кропкамі доступу, якія

паказваюць спецыфіку менавіта гэтага віду дакументаў. Пры апісанні старадрукаў неабходна ўлічваць іх каштоўнасць, якая ўзрастае з часам, таму важным з'яўляецца выкананне галоўнага патрабавання – якасці і паўнаты апрацоўкі. З уводам новых элементаў апісання прыйдзеца дапрацаваць старыя запісы для паляпшэння вынікаў пошуку, а таксама забеспячэння аднолькавай якасці апрацоўкі гэтага віду дакументаў.